

Balassi Bálint verseinek új, hálózati kritikai kiadása*(bemutató)***TÓTH Tünde**

Balassi Bálint verseinek új, hálózati kritikai kiadása 1998-ban jelent meg Budapesten, a Gépeskönyv kiadónál.¹ Akkor még a világon egyedülálló módon nem papírformában, hanem online könyvként az interneten, egy 1993 óta folyó munka 1.0 verziójaként.²

Az új Balassi-kritikai kiadás megjelenése, formálódása legalább olyan kalandos, mint a Balassi–Rimay-féle istenes énekkiadásoké. Öt évvel az 1.0 verzió előtt, 1993-ban zajlott az ELTE BTK szerverén a Balassa-kódex fényképhasonmását, átírását és a jegyzetek egy részét szolgáltató online próbauzem, ma ezt a kritikai kiadás 0. verziójának tekintjük. 1994–95-ben szintén a Balassa-kódexből megjelent egy pár, exkluzív CD-ROM-kiadvány.³ Ugyanez megjelent, de egészen más technikai környezetben, és tanulmányokkal is kibővítve 1996-ban az Internet Expo Ma-

¹ Balassi Bálint összes verse. Hálózati kritikai kiadás, 1.0. Szerk. Horváth Iván és Tóth Tünde. Főmunkatárs: Vadai István. Munkatársak: Dióssi Adrienn, Kővári Krisztina, Leányvári Enikő, Mihály Eszter, Parádi Andrea, Rák Balázs, Surányi Anna, Tar Sándor és Vágner Edina. Készült az ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézete Reneszánssz kutatások Posztgraduális Központjában (Centre des Hautes Études de la Renaissance, CHER) és az ELTE BTK Bölcsészettudományi Informatika Önálló Programjában. Kiadja a Gépeskönyv. Bp., 1998. <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/bbom/>

² Tudomásunk szerint ez a világ első on-line hálózati kritikai kiadása.

³ Balassa-kódex. Szerk. Horváth Iván. Átírás: Vadai István. Képek: Szedmák Sándor. Program: Kovács István. Készült az ELTE BTK Irodalomtörténeti Intézete Reneszánssz kutatások Posztgraduális Központjában (CHER), az ELTE BTK Informatikai Osztálya és a Hypermedia Systems közreműködésével. Bp., 1994–95.

gyar Pávilonjában,⁴ majd ugyanebben az évben már ez az internetes verzió egy szintén kis példányszámú, a HMS reklámanyagait tartalmazó CD-lemezen.⁵

Technológiai leírás

A hálózati kritikai kiadás az alábbiakat tartalmazza:⁶

- Balassi Bálint teljes költői életművét,
- a megállapított kritikai szöveget,
- annak átírását,
- a forrásszövegek
 - betűhú átírásait
 - és fényképhasonmásait,
- a költemények részben újonnan megállapított sorrendjét,
- az RPHA⁷ kivonatait,
- a *varia lectiókat*,
- a korábbi kritikai vagy egyéb fontos kiadások szövegjavítási javaslatait,
- a szövegmagyarázatokat
- és a kiadáshoz kapcsolódó tanulmányokat.

⁴ Balassa-kódex. Szerk. Horváth Iván. Átírás: Vadai István. Tanulmányok: Bíró Gyöngyi – Tóth Tünde, Horváth Iván, Vadai István. Képek: Szedmák Sándor. Program: Kovács István. Készült az ELTE BTK Irodalomtörténeti Intézete Reneszánszkutatások Posztgraduális Központjában (CHER), a Hypermedia Systems és az IDG közreműködésével. Bp., 1996. <http://www.idg.hu/expo/oktogonal/balassa/> (A kiadvány 1998-ban megsemmisült.)

⁵ Balassa-kódex. Szerk. Horváth Iván. Átírás: Vadai István. Tanulmányok: Bíró Gyöngyi – Tóth Tünde, Horváth Iván, Vadai István. Képek: Szedmák Sándor. Program: Kovács István. Készült az ELTE BTK Irodalomtörténeti Intézete Reneszánszkutatások Posztgraduális Központjában (CHER), Hypermedia Systems 1996. Hypermedia Systems. Bp., 1996.

⁶ Az 1.0 változat (1998), az 1.1. változat (1999), valamint a 2.0 változat (2002).

⁷ RPHA – Répertoire de la poésie hongroise ancienne. Főszerk. Horváth Iván. Szerk. H. Hubert Gabriella. Munkatársak: Font Zsuzsa, Herner János, Szőnyi Etelka, Vadai István. Adatszerkezet, programozás: DOS-os verzió: Gál György, Vadai István. Web-es verzió: Karsai Róbert. ver. 3.0, 1979–1992, Nouvel Objet, Paris 1992; ver. 3.1, abCD Interaktív Magazin I. (1994.) 2.; ver. 5.0, Gépeskönyv. Bp., 1999.; ver. 5.0.5, Gépeskönyv, Bp., 2000.: <http://magyar-irodalom.elte.hu/repertorium/>

Ezeket nagyrészt felső menüsorból érhetjük el, melynek elemei a következők:

- Címlap,
- Előszó,
- Versek,
- Források,
- Tanulmányok,
- Repertórium,
- Sógó,
- Névjegy,
- Levelek a szerkesztőhöz.

A 'versek' menüpontban három hasáb jelenik meg, a baloldaliban kiválaszthatjuk, hogy a középső és a jobb hasáiban milyen sorrendben jelenjen meg a versek tartalomjegyzéke. A választható lehetőségek a következők:

- Incipit szerint,
- Jelen kiadás, 1998,
- Horváth Iván, 1976,⁸
- Kőszeghy–Szabó⁹,
- Waldapfel–Eckhardt¹⁰.

A versek behívásakor varia lectiók ('szövegváltozatok') a képernyő jobb oldalán olvashatók, a vers megfelelő pontjára utaló jegyzetszámok mellett. Ez az ablak felváltható a korábbi 19–20. századi kiadások, illetve irodalomtörténészek szövegjavítási javaslatait felsoroló jegyzetsorral, ha a 'szövegváltozatok' gombra kattintunk, vagy a vers szövege melletti, hi-

⁸ Balassi Bálint Összes versei a versek helyreállított eredeti sorrendjében. Közléteszi: Horváth Iván. Utószó: Bori Imre. Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszéke. 9. füzet. Újvidék – Novi Sad, 1976.

⁹ Gyarmati Balassi Bálint énekei. Szerk. Kőszeghy Péter – Szabó Géza. Szépirodalmi Kiadó. Bp. 1986.; illetve Balassi Bálint Versei. Szerk. Kőszeghy Péter – Szentmártoni Szabó Géza. Balassi Kiadó. Bp. 1993.; (1994.²) (A hálózati kritikai kiadás óta változatlan verssorrenddel és főszöveggel jelent meg ugyanez 2000-ben a Millenniumi Könyvtár 33. köteteként: Balassi Bálint Összes Versei. Szerk. Kőszeghy Péter – Szentmártoni Szabó Géza. Balassi Kiadó. Bp., 2000.)

¹⁰ Balassi Bálint Összes művei I-II. Összeállította Eckhardt Sándor. Akadémiai Kiadó. Bp., 1951.; 1955.

perhivatkozással ellátott sorszámok valamelyikére. A 'szövegjavítási javaslatok' gombra kattintva visszakapjuk a szövegváltozatokat.

A versszövegek olvasásakor a képernyő alsó részén található menü segítségével lehet előre- vagy hátralapozni a versek között. Fontos megjegyezni, hogy ekkor már a jelen, 1998-as hálózati kritikai kiadás sorrendjében követik egymást a szövegek. A versek betűhű átiratai innét is közvetlenül elérhetők,¹¹ illetve – ahol van – elolvasható az idegen nyelvű minta szövege, valamint megtekinthető a vers RPHA-adatlapja. A versek szövegében elhelyezett hipervivatkozások külön kis ablakban tárgyi vagy szómagyarázó jegyzeteket nyitnak meg. Mivel a kritikai kiadás első finanszírozói közé tartozott az OMFB IKTA mellett az OM Sulinet/Írisz is, ezek a jegyzetek gyakran „középiskolás fokon” magyarázzák meg az illető kifejezést: például minden esetben megadjuk a latin szövegek megfelelőit, vagy a szakértők számára semmi nehézséget nem okozó olyan régi magyar szavak jelentését is, mint a „kór”, „m'eggyen”, sőt „Szerelem” stb.¹²

A 'források' menüpontban a források felsorolása,¹³ illetve az istenes énekkiadások sztemmája található, mindegyikből a megfelelő forrás fakszimiléje és/vagy betűhű átirata érhető el.¹⁴ A szövegváltozatok összevetése céljából a felhasználónak lehetősége van a képernyőt felosztani, és egymás mellett tanulmányozni a forrásokat.¹⁵

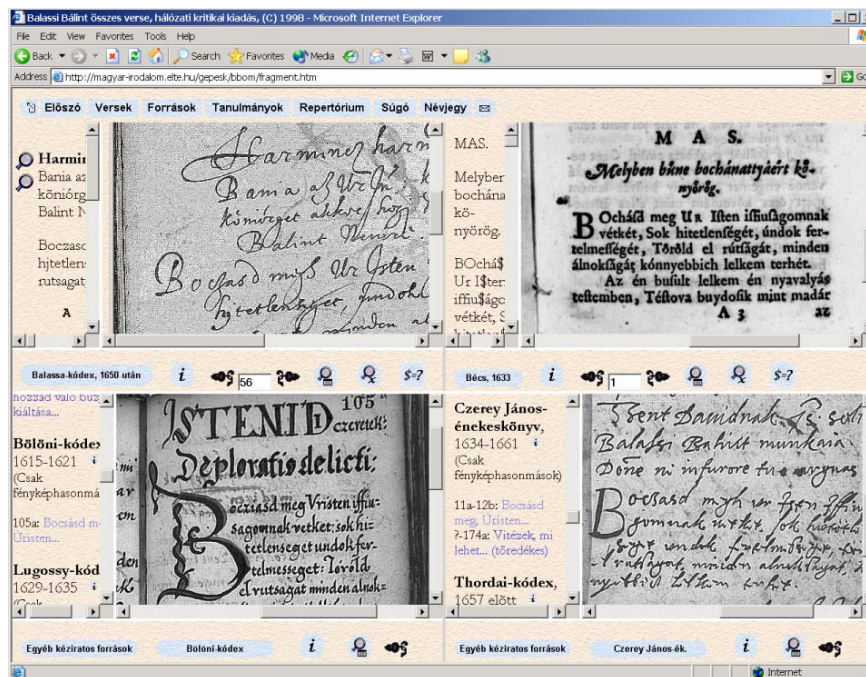
¹¹ Míg a 'források' főmenüben a források tartalomjegyzékét kapjuk, addig itt az adott vers különböző előfordulásai listázódnak ki.

¹² Véleményünk szerint ez éppen hogy nem felesleges alaposság volt, hiszen a szűkebb szakmában nem járatos felhasználónak éppúgy hasznára válnak ezek a magyarázatok, mint a középiskolai vagy egyetemi hallgatóknak. A hálózat korában a kritikai kiadás már nem csak a kutatás, hanem az oktatás és az egyetemes művelődés eszköze is egyben.

¹³ A források neve mellett található kis 'i' betű egy információs ablakot nyit meg, mely az adott forrás MKÉVB-, illetve RMNY- vagy RMK-adatait adja meg.

¹⁴ Technikai okokból nem tudtuk az összes forrás fakszimiléjét egyszerre beszerezni. Így a kiadás folyamatosan bővülő verziói egyre gazdagabbak.

¹⁵ A képen látható, hogy ebben a verzióban – technikai okokból – még dollárjelekkel jelöltük a hosszú 's'-t. (Unicode-0383)

A többi menüpont nem igényel részletesebb magyarázatot.

A főszöveg kiadásának helyesírási és nyelvjárási elvei¹⁶

Az első fontos megjegyzés az, hogy kritikai kiadásunknak van főszövege. Jóllehet mi magunk is otthont adtunk egy olyan nemzetközi konferenciának,¹⁷ ahol többek között épp a variáns dicsérete is a centrumba került, Balassi esetében fontosnak, és megkerülhetetlennek tartottuk egy – a későbbi népszerűsítő kiadványok számára ajánlott – főszöveg rekonstruálását.¹⁸ Ahol

¹⁶ A sajtó alá rendezés további, szövegkritikai szempontból fontos elveit, illetve eredményeit egy későbbi publikációban fogjuk majd tárgyalni.

¹⁷ Philology in the Internet Era / Philologie à l'ère de l'Internet, International Colloquium / Colloque international, Eötvös Loránd University, BIÖP, Bp., 7–11 June 2000 / Université Eötvös Loránd, BIÖP, Bp., 7–11 juin 2000. <http://magyar-irodalom.elte.hu/colloquia/> A konferencia anyaga papírfomában most van sajtó alatt. Szerkesztik: Bernard Cerquiglini, Horváth Iván és Seláf Levente.

¹⁸ Hogy miért, az egy későbbi tanulmány tárgyát képezi.

varia lectiók között semmi racionális érv nem segített megtalálni a „helyes alakot”, ott a sztochasztikus olvasás módszeréhez folyamodtunk.¹⁹

A főszöveg nyelvi szempontból nem hasonlít egyik korábbi kiadásra sem, ugyanis egy új grammatikatörténeti felismerés²⁰ egyrészt lehetővé tette, hogy ne csupán a korabeli helyesírás tükröztetését engedjük el, másrészt módunk nyílt arra is, hogy saját nyelvi normánk szerint adjuk ki a szöveget. Tehát „nekem” helyett „nékem” csak akkor szerepel a versekben, ha poétikai funkciója van.²¹

Könyvkiadás helyett szolgáltatás

Reményeink szerint a kritikai kiadás a jövőben még számos új funkcióval fog bővülni, újabb és újabb tanulmányok kapcsolódnak majd hozzá, illetve alapját képezheti a régi magyar költészet RPHA-ra épülő hálózati kritikai kiadássorozatának.²²

Az on-line Balassi kritikai kiadás legújabb verzióját 2003-ra tervezzük. Ekkor többek között az 1660 körüli bártfai és az 1666-os lőcsei kiadások fotóival fog bővülni a kiadás.²³ Végleges és változhatatlan edíció helyett tehát igyekszünk a kiadást folyamatosan bővíteni és fejleszteni, könyvkiadás helyett *könyvet szolgáltatunk*.²⁴

¹⁹ Horváth Iván: A legnehezebb kérdés. Uő.: Magyarok Babelben. JATEPress. Szeged, 2000. 199–204. Ugyanez: Gépeskönyv. 2000. <http://magyar-irodalom.elte.hu/babel/>

²⁰ Horváth Iván egy később publikálandó tanulmányáról van szó.

²¹ Például rímhelyzetben áll.

²² Tóth Tünde: Irodalomtörténészek a Bábeli Könyvtárból. (A régi magyar vers repertórium.) ItK CI. (1997.) 133–145.; 145.

²³ A fotók beszerzéséért nyújtott segítségéért köszönet illeti a SZTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékét, illetve Parádi Andreát és Töttössy Beatricét.

²⁴ Horváth Iván: Az új könyv. Uő.: 2000. 127–129.; 128.